

витрат на впровадження продукту екзопренерства відбувається за рахунок використання порівняльних переваг підприємств, що беруть участь у процесі, тобто у партнерів є можливість обирати ефективніший спосіб виконання будь-якої функції в рамках проекту [3].

Отже, інтрапренерство та екзопренерство за умови ефективної реалізації є позитивним явищем у економіці. Використання даних моделей корпоративного підприємництва діє у впровадженні інновацій у консервативні виробничі процеси, при чому інновації охоплюють не лише технологічну сферу. Метод реалізації проектів передбачає зміни в організаційній структурі підприємства, раціональне використання трудових, інтелектуальних та виробничих ресурсів. Проте, у концепції даних категорій присутні недоліки, основним є обмеженість сфери застосування – лише у деяких секторах виробничої сфери, стосовно діяльності яких існує достатня кількість науково обґрунтованих інновацій. Тому, перспектива наукових досліджень у даному напрямку передбачається саме у розробці ефективних шляхів, чіткого алгоритму впровадження та розширення спектру дії, адаптації програм інтрапренерства та екзопренерства, насамперед на невиробничі галузі економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/4/528.html>.
2. Томилов В. В., Маркетинг и интрапренерство в системе предпринимательства. / В. В. Томилов, А. А. Крупанин, Т. Д. Хакунов. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://enbv.narod.ru/text/Econom/marketing/mark_and_intrap/index.html
3. Chang Jane: Model of corporate entrepreneurship: intrapreneurship and exopreneurship. – Academy of Entrepreneurship Journal Publisher: The DreamCatcher Group, LLC Audience: Academic Format: Magazine/Journal [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.freepatentsonline.com/article/Academy-Entrepreneurship-Journal/208746164.html>.
4. Kazuma Tateisi: The Story of OMRON's Founder Ninety Years of Driving Innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.omron.com/about/corporate/history/founder/>.
5. Macrae N. The coming entrepreneurial revolution // The Economist, 25 December, 1976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tlmea.com/economist/results-view.asp?searchText=macrae&searchDate=&resperpage=10&respage=26&restotal=388&sort=aFDAT&resnumber=265&DocId=590160&Index=D%3a%5cdatabase%5cuserdata%5cEconxml1&HitCount=1&hits=13f+&bhcp=1>.
6. Macrae N. Intrapreneurial now// The Economist, 17 April, 1982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tlmea.com/economist/results-view.asp?searchText=macrae&searchDate=&resperpage=10&respage=31&restotal=388&sort=aFDAT&resnumber=317&DocId=642797&Index=D%3a%5cdatabase%5cuserdata%5cEconxml1&HitCount=1&hits=683+&bhcp=1>.
7. Macrae N. Intrapreneurial Britain // The Economist, 16 February, 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tlmea.com/economist/results-view.asp?searchText=macrae&searchDate=&resperpage=10&respage=33&restotal=388&sort=aFDAT&resnumber=334&DocId=669817&Index=D%3a%5cdatabase%5cuserdata%5cEconxml1&HitCount=1&hits=590+&bhcp=1>.
8. Pinchot G. Intrapreneuring: why you don't have to leave the corporation to become an entrepreneur.- New York, Harper and Row, 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://trove.nla.gov.au/work/12506487?q&sort=holdings+desc&_id=1364060332967&versionId=50591640.

УДК: 338.439.62

Мохненко А.С.

*доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри економіки підприємства,
Херсонський державний університет*

Тесьля А.М.

*аспірант кафедри економічної теорії,
Херсонський державний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЇ ТА СУТНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ THEORETICAL BASIS OF THE ORIGIN, EVOLUTION AND NATURE OF FARM

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються основні історичні напрями розвитку фермерських господарств починаючи з перших визначень і до сучасного стану в Україні. Обґрунтовується значення фермерських господарств як особливого сектора аграрної економіки.

Ключові слова: фермер, фермерське господарство, селянське господарство, сімейне господарство.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные исторические направления развития фермерских хозяйств, начиная с первых определений и до современного состояния в Украине. Обосновывается значение фермерских хозяйств как особого сектора аграрной экономики.

Ключевые слова: фермер, фермерское хозяйство, крестьянское хозяйство, семейное хозяйство.

ANNOTATION

The paper discusses the main historical trends of development of farms, from the first to the definitions and the present state of Ukraine.

Substantiates the value of farms, as a special sector of the agrarian economy.

Key words: farmer, farm, family farm.

Постановка проблеми. Формування будь-яких організаційно-господарських структур як у сільському господарстві, так і в інших складових частинах агропромислового виробництва залежить від конкретних умов, що склалися у тому чи іншому регіоні, чи в державі в цілому. Зміни, що проходять у різних сферах суспільного виробництва, особливо в періоди глобальних перетворень, супроводжуються процесами як відновлення господарських структур, які існували в минулому, так і створення нових господарських формвань. Ця об'єктивна закономірність характерна для будь-яких періодів проведення реформ і в будь-яких країнах. Не стало це винятком і для агропромислового виробництва України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення та розвитку фермерських господарств в різний час були присвячені роботи таких зарубіжних вчених, як М. Бакетт, М. Портер, Д. Робінсон, П. Фішер. Розвиток фермерських господарств в своїх працях вивчали такі вітчизняні вчені, як О. Амосов, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Мельник, П. Саблук та інші. Проте проблеми розвитку фермерських господарств, мають недостатній рівень опрацювання.

Постановка завдання. Завданнями статті є дослідження виникнення, еволюції та сутності фермерських господарств в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою існування будь-якого суспільства є матеріальне виробництво. Залежно від складу його матеріально-технічної бази воно приймає економічну форму. Першою формою таких відносин стала первісна община, яка мала родинноплем'яну основу. В умовах жорсткого протистояння з дикою природою альтернативи колективної господарської діяльності не було. Головними характерними ознаками цього етапу господарювання людини були: примітивні знаряддя праці – часто продукти природи, а не людської діяльності; ручна праця з низькою продуктивністю праці; відсутність товарно-грошових відносин і панування натурального господарства.

На цьому етапі господарювання можна виділити дві стадії розвитку. Перша – характеризується відсутністю відтворювальної основи. Вона є пасивним користуванням дарами природи – збирання, охота, рибальство. Друга стадія була ознаменована «приборканням вогню» і переходом до виготовлення знарядь праці. Відбувається приручення тварин і використання землі як чинника матеріального виробництва, формується відтворювальне господарство. Повного витіснення збирання і полювання не відбувається, як вид діяльності вони поступово поступаються своїми позиціями відтворювальному типу господарювання, зменшуючи тим самим залежність від дикої природи [9, с. 9].

Не дивлячись на очевидний прогрес в розвитку матеріального виробництва його як і раніше було орієнтовано на задоволення особистих потреб людини, сім'ї, характеризувалося нерозвиненістю суспільного розподілу праці, низькою продуктивністю, відсутністю товарного обміну.

Під впливом потреб, з одного боку, і завдяки накопиченому досвіду і вдосконаленню знарядь праці, з іншою, відбулося зростання продуктивності праці, розвивається суспільний розподіл праці, що привело до появи надлишків предметів споживання. Саме в цей час з'являється абсолютно нова форма власності – приватна (першим таким об'єктом була худоба). Обмін надлишками набуває регулярного, товарного характеру. Можливості людини самостійно протистояти дикій природі і вирішувати питання виробництва істотно розширюються, що приводить до відособлення сімей з общини. В результаті численних переділів знарядь праці, худоби і землі формується приватне їх утримання, а потім і приватна власність.

Поява індивідуально-сімейних господарств ознаменувала перехід до нового етапу в розвитку людської цивілізації, що характеризується вищим рівнем продуктивності праці, пануванням відносин приватної власності, появою товарного обміну.

Стародавній Схід став першим Світовим центром, що зробив наступний крок в розвитку системи господарювання за допомогою переходу до державності. Головною особливістю цього регіону, на думку багатьох учених, було зрошуване землеробство. Іригаційні споруди були складними і трудомісткими в споруді і змісті, що зумовило участь в господарській діяльності і держави, зменшивши тим самим роль індивідуальних сімейних господарств. Широко використовувала-

ся праця рабів. Таке положення зберігалось впродовж багатьох століть [4, с. 21-22].

Значний внесок у розвиток системи господарювання вніс Середземноморський регіон. Можливість прояву кращих індивідуальних якостей людини привело тут до швидкого розшарування населення по достатку і виникненню рабовласницьких держав. У Стародавній Греції і Римі головну роль в сільському господарстві грали крупні рабовласницькі господарства, які в епоху існування Римської імперії одержали назву латифундій. На відміну від Греції, де що веде роль грали ремесла і торгівля, в Римі очолює було сільське господарство. Через економічні і соціальні причини ефективність господарської діяльності латифундій знижувалася, застосування праці рабів в цих умовах стало не вигідним і відбулося їх дроблення. Раби, що відпускаються на свободу, звично працювали на ділянці землі, що надається крупним землевласником, вони одержали найменування колонів. Саме колони в майбутньому і склали основу шаруючи кріпосних селян у Західній Європі [1, с. 78].

На території Франкської держави розвиток господарської діяльності йшов по-іншому. У V-VI століттях франки, будучи нащадками німецьких племен, вели своє господарство на основі колективного володіння землею, у формі общини – мазкі. Кожна сім'я одержувала в користування ділянку ріллі, яка після збирання врожаю перетворювалася на загальне пасовище. На цьому етапі володіння землею було суспільним, а праця і розподіл продуктів праці – індивідуально-сімейним. Проте надалі відбулося розшарування членів мазкі, що привело до зменшення середніх розмірів селянських наділів і появи крупної феодалної вотчини – вілл, заснованих на праці залежних селян і натурального характері виробництва [1, с. 79].

Розвиток сільського господарства в Англії мав свої особливості. До XI століття тут разом з великими товаровиробниками і існувало багато дрібних селян-власників. Проте у XI столітті у зв'язку з поряд геополітичних подій, відбулося укрупнення виробництва і поява безземельних селян. Земельний перепис того часу показав, що найпоширенішою формою господарювання став маєток з використанням кріпосних селян, що одержав назву – манор, а вільні селяни, що збереглися, – фригольдери – не грали істотної ролі. Активний розвиток внутрішнього ринку країни привів до появи копигольдерів (напівзалежних селян), що грали активну роль в забезпеченні господарств робочою силою. Саме на цьому етапі англійське селянство, в переважній масі, стає вільним [5, с. 65].

У XI-XII століттях в Німеччині відбулося розкладання первісної общини і перехід до феодално-кріпосницьких відносин. Порівняно з іншими країнами Західної Європи Германію в розвитку аграрного виробництва істотно відставала як в розвитку форм господарювання, так і у вдосконаленні технологічного рівня. Індивідуально-сімейне виробництво існувало на рівні дрібних присадибних ділянок і не було товарним [9, с. 17].

Фермерські господарства країн Західної Європи пройшли тривалий еволюційний шлях свого інтенсивного розвитку. У даний час в ринкових умовах господарювання вони відрізняються від фермерських господарств України високим рівнем державної підтримки, використанням сучасної техніки і технології, рівнем інтенсифікації, організацією виробництва і кваліфікованого управління, ефективною мотивацією власників і працівників ферм, ринковою інфраструктурою в умовах розвиненої кооперації, наявністю якісної мережі дорог, фінансовою сферою. Ці та інші умови визначають ефективне господарювання фермерського сектора аграрної економіки, яких в Україні поки немає. Всі ферми в Західній Європі,

незалежно від їх характеру (основні і підсобні, великі і дрібні, багатогалузеві і спеціалізовані тощо) вимушені добиватися високих економічних результатів. Обумовлено це тим, що конкурентна боротьба в ринкових умовах при неефективному господарюванні ферми розоряються, продаються, їх землі при дефіциті ріллі в Західній Європі відходять до інших ферм [2, с. 56-57].

Аналізуючи розвиток аграрного сектора в країнах Західної Європи можна виділити ряд об'єктивних тенденцій в розвитку фермерської форми господарювання, важливих для розуміння сучасної багатокладної аграрної економіки:

1) індивідуально-сімейні господарюючі суб'єкти з'являються тільки на пізньому етапі існування первісної общини, при порівняно вищому рівні продуктивності праці;

2) виникнення їх зумовлювалося, з одного боку, соціально-технологічним чинником – бажанням людини проявити індивідуальні якості, а з іншого – можливостями вести господарство відособлено;

3) в період рабовласницького устрою господарського життя, який низці країн вдалося уникнути, відбулося різке скорочення числа і зменшення середніх розмірів індивідуальних господарств, нерідко до рівня присадибного господарства;

4) у період середньовіччя частка дрібних товаровиробників сільськогосподарської продукції в її загальному об'ємі як і раніше мала. Тільки на пізньому етапі феодалізму відбувається зростання частки селянських господарств, проте виробництво як і раніше носить в основній своїй масі натуральний характер;

5) система нових економічних відносин, перехід до якої був ознаменований буржуазно-демократичними революціями, підкріплена серйозним технологічним стрибком, створила умови для активного розвитку товарно-грошових відносин. Саме у цей період індивідуальні селянські господарства набувають найбільшого поширення.

Еволюція аграрного сектора в Україні в цей час йшла своїм шляхом, який значно відрізнявся від країн Заходу. Община як основний господарюючий суб'єкт з'явилася в Україні на рубежі I-II тисячоліть і проіснувала тут близько дев'яти століть. Індивідуальні господарства функціонували в основному у вигляді присадибних господарств. Проте цей період мав і ті особливості, що разом з селянськими общинами існувало велике число крупних феодальних господарств, заснованих на кріпосній праці.

Слід відмітити, що наші предки досить успішно вели сільське господарство в минулому, хоча і не називалися фермерами. Так, за даними О. Субтельного, на Україні до середини XVII століття для заможного селянина, а їх було багато, цілком звичайним було обробляти наділ 8-12 га землі, мати одного-двох коней чи волів, дві-три корови, кілька свиней і десяток курей та гусей. І результати господарювання були не гірші, а навіть в деяких випадках кращі, ніж у західних чи у наших сучасних фермерів [8, с. 114].

Отже, наші предки більшою мірою концентрували увагу не на запозиченні іншомовних назв для своїх господарств і для себе особисто, а на вирішенні завдань результативного ведення своєї діяльності. Вони твердо усвідомлювали, що зміна назв – це популістський захід, а не ефективний шлях розвитку своєї господарки.

У історичному плані найкрупнішою зміною в сільському господарстві України (тій частині, яка у той час була у складі Російської імперії) стала відміна кріпосного має рацію (1861 р.). Селяни одержали близько 40 млн. га і були звільнені від кріпосної залежності. Результат позначився відразу – спостерігалось зростання виробництва зерна на 46% (з 141 до 216 млн. пудів). Проте, політика консервації громадського се-

лянського колективізму, що проводиться аж до 1905 р., стримувала розвиток аграрного сектора економіки. Общини як основні організаційно-правові форми і суб'єкти ринку мали тільки землю і гостро потребували інвестицій. Поява іпотечних банків при майже абсолютному їх монополізмі привела до збереження кабального аграрного колективізму, як умови збільшення прибутків фінансистів.

Ситуація стала змінюватися тільки в 1906 р. з відставкою Ради Міністрів на чолі з графом С. Витте і приходом до влади П. Столипіна. По суті почався новий етап аграрних реформ. В цей час відміняється залежність селян від общин, вирішується виділення селян без викупу землі. Проте виникла, проблема недоліку земель, і уряд став передавати землі з власності царської сім'ї. Крім того, було організовано масове переселення селян на вільні землі. Для викупу земель і формування капіталу селянських господарств, що створюються, стали використовуватися можливості Селянського банку по нижчим ставкам порівняно з іпотечними банками. При цьому казенні землі продавалися за цінами на 20% нижче за них реальній вартості [3, с. 123].

Столипінська реформа успішно пройшла в регіонах з високим рівнем інтенсивності товарного сільськогосподарського виробництва: в Україні, в окремих губерніях Поволжя, у Прибалтиці, де хутірська система існувала вже багато десятиліть.

Головною політичною метою реформ П. Столипіна було створення стійкого класу сільських товаровиробників – селян-власників. Поява селянського (фермерського) класу, на його думку, дозволяла б реалізувати підприємницьку ініціативу, яка була скована общиною. Послідовний і продуманий хід реформ дозволив би оздоровити аграрний сектор, створити середовище, де конкурували і селяни, і общини, і крупні господарства, які були засновані на базі поміщицьких володінь. Крім того, реалізація має рацію свободи на переміщення і вибір виду діяльності створила б вільний ринок праці. Створення Селянського земельного банку і його ефективна і цілеспрямована діяльність дозволили загальмувати монополістичну експансію фінансового капіталу на селі [7, с. 104].

Аграрна реформа вивела країну за темпами зростання на одне з провідних місць в Європі і зберегла його аж до першої світової війни. Успіх реформ пояснювався наступними причинами:

1. Реформи були логічним продовженням аграрних змін в російському селі в 1861-1905 рр.

2. Реформа П. Столипіна почала здійснюватися в історично сприятливих умовах: країна була аграрною; основну частину валового національного продукту складала сільськогосподарська продукція; розвиток здійснювався по шляху створення вільного ринку праці і капіталу; в цілому реформи відповідали загальному ходу економічного розвитку країни.

3. Насильницький характер реформ не суперечив інтересам населення, навпаки, вирівнювалися умови для економічного розвитку, як окремих осіб, так і різних форм господарювання.

Розглядаючи характер розвитку аграрного сектора України порівняно з країнами Західної Європи не важко відзначити таку його особливість як наявність великого числа дрібних товаровиробників, що конкурували між собою і з крупним виробництвом. Специфіку такого явища можна пояснити причинами, які умовно розділити на об'єктивні і суб'єктивні. До об'єктивних причин можна віднести велику територіальну протяжність і низьку щільність населення країни, внаслідок чого ослаблялися інтеграційні процеси у сфері товарного обміну, переміщення ресурсів виробництва, обміну досвідом тощо. Об'єктивною причиною можна назвати і природно-кліматичний чинник. Знаходячись в нестійкій зоні сільськогоспо-

дарського виробництва, селянам доводилося зустрічати більше труднощів в процесі виробництва, чим селянам Заходу.

Століпінська аграрна реформа, розрахована на 20 років, вже за перші роки свого проведення дала велими відчутні результати і зробила позитивний вплив на розвиток сільського господарства. Хуторські господарства, що виникли за роки реформи, були прообразом сучасного селянського (фермерського) господарства, подібного американському або західноєвропейському, і мали всі шанси стати інтенсивними і високоєфективними сільськогосподарськими підприємствами.

Наступний етап земельних перетворень розпочався в 1917 р., коли був прийнятий декрет «Про землю», згідно з яким проголошувалася рівнозначність всіх форм землекористування: подвірної, хуторської, общинної, артільної. Широкі селянські маси підтримували цей декрет. Але закон «Про соціалізацію землі», який вийшов через кілька місяців, віддавав перевагу артільному та кооперативному господарствам, а не одноосібному. «Положення про соціалістичне землевпорядкування і про заходи переходу до соціалістичного землеробства», яке вийшло через рік, передбачало перехід земельних ресурсів в єдиний державний фонд. Декрет «Про землю» фактично було анульовано [6, с. 101-102].

У період громадянської війни було повністю знищено крупні високо-ефективні поміщицькі землеводіння і значну частину капіталізованого селянства, а політика «воєнного комунізму» з її продрозкладкою та численними податками призвела село до повного зубожіння.

Нова економічна політика, яку проголосив Х з'їзд ВКП(б), знаменувала собою черговий етап аграрних перетворень. Починаючи з 1925 р., було дозволено передавати землі в оренду, здійснювалися безпосередній товарообмін із селянином і поза податкова заготівля сільськогосподарської продукції. Будь-яких обмежень на діяльність власника в той період не було. Саме тоді виникла необхідність у розробці науково обгрунтованої програми реорганізації сільського господарства і наближення його до ринкових умов.

Селянські господарства в Україні проіснували аж до суцільної колективізації. Сімейне ж господарство залишилося у формі особистого підсобного господарства, але товарним воно вже не було.

Таке положення збереглося до 1990 р., коли був прийнятий Закон України «Про селянське (фермерське) господарство», після якого почався новий етап відновлення фермерських господарств, як господарюючий суб'єкт в аграрній економіці України.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, еволюція селянства України і світовий досвід дозволяють зробити висновок про те, що фермерські господарства, на наш погляд, – це самостійна мала форма підприємництва в аграрному бізнесі, яка визначається як економічно (може і юридично) самостійно господарюючий суб'єкт, що створюється окремим громадянином (сім'єю або групою осіб) і що здійснюють на принципах комерційного розрахунку товарне виробництво, переробку, реалізацію і використання сільськогосподарської власної і такої, що купується продукції на основі власного і позикового капіталу, землі, виробничих фондів, власної і найманої робочої сили.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бакетт М. Фермерское производство: организация, управление, анализ / М. Бакетт ; пер. с англ. А. С. Каменского ; предисл. В. Ф. Башмачникова. – Мл : Агропромиздат, 1989. – 464 с.
2. Зинченко А. П. Сельскохозяйственные предприятия: экономико-статистический анализ / А. П. Зинченко. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 160 с.
3. История советского крестьянства : в 5 т. / редкол.: Шерстобитов В. П. [и др.] ; АН СССР, Ин-т исчерни СССР. – М. : Наука, 1986. – 233 с.
4. Никольский С. А. Земледелие и крестьянство как природно-экономические явления / С. А. Никольский // Вопросы философии. – 1991. – № 2. – С. 13–25.
5. Портер М. Конкуренція / М. Портер ; 2-е изд. – М.; СПб.; Киев: Вильямс, 2006. – 608 с.
6. Саблук П. Т. Основні проблеми розвитку фермерства і напрями їх вирішення / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // Розвиток господарських формувань і організація виробництва в аграрній сфері АПК. – К., 1999. – С. 101–102.
7. Столыпин П. А. Жизнь и смерть за царя: Доклад в Государственной Думе / П. А. Столыпин ; сост. З. М. Чавчавадзе. – М., 1991. – 176 с.
8. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний ; пер. з англ. Ю. Г. Шевчука; вступ. ст. С. В. Кульчицького. – 3-те вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1993. – 720 с. – С. 114.
9. Удальцов В. В. История крестьянства в Европе: Эпоха феодализма / В. В. Удальцов. – М. : Наука, 1985. – 25 с.

УДК 330.567.101

Станкевич Ю.Ю.
кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії,
Херсонський державний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРИРОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ METHODOLOGICAL FEATURES OF THE STUDY ECONOMIC NATURE OF THE HOUSEHOLD AT THE PRESENT TIME

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються шляхи залучення нових теоретико-методологічних підходів до дослідження економічної природи домашнього господарства. Визначено основні переваги використання принципів цивілізаційної парадигми та системного підходу при цілісному розкритті сутнісних рис домогосподарства.

Ключові слова: домогосподарство, цивілізаційна парадигма, системний підхід, метод дослідження.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы возможности использования новых теоретико-методологических подходов при исследовании экономической природы домашнего хозяйства. Определены основные преимуще-

ства принципов цивилизационной парадигмы и системного подхода при комплексном изучении характерных особенностей домохозяйства.

Ключевые слова: домохозяйство, цивилизационная парадигма, системный подход, метод исследования.

ANNOTATION

In this article facilities of the using new methods-theoretical approaches under the study of the household economic nature were analyzed. The main advantages of the civil paradigm foundations & systems approach under the integrated study of the household characteristics were specified.

Key words: household, civil paradigm, systems approach, method-theoretical approach.